

1) Սեփ, պատահում է ամեն ժամանակ տառալիկ, որից անասունի կողքը, փորի տակը կամ ամորթիքը (խայթը) ուռչում է։ Նոր ուռածը փափուկ է լինում, իսկ հինը՝ պինդ։ Սթէ ինքն իրեն չէ լաւանում, բարձրաբեր (ծծումը) դադում են և տախտակի մէջ անցկացրած ըզով ծակծկում։ Արանից յետոյ՝ թուխտից կամ իսմ մեղր են քսում ու այս միջոցով լաւանում է։

Հետագայ ցույց. պատահում է բոլոր կաթնատու կենդանիներին ծնելուց, որից զանազաններ կամ ուշատունը դուրս է գալիս և կենդանին սատակի հիւսանդանում և մինչև անգամ սատակում է։ Սթէ չլուսով իմանում են հորթատունը, ձագատունը, ուշատունը և զանազաններ լուանում են ու յետոյ տեղը գցում համառօթի ճգնակը թեկով կապում են կողքիցն ու կրծքի տակին, որպէս զի պնդի և չը դուրս գայ։ Սրանից ոչխարներն ու այծերն աւելի շուտ և հետաքննաբեր են լաւանում քան թէ մեծ կենդանիները՝ տաւարը, որնցից շատերը այս ցույցն դո՛ւն գնում։

Պաշտօնը. երբ կովը կամ գոմէշը պարկուճեն են տեսնում, իսկոյն նրանց զուրկն ուռչում է և քիչ է մնում, որ տրաքին սրանից ազատուր համար՝ գայլի բերանով ջուր են փչում կամ առաջին տեսողը իրեն զոհապահանքը քսում է գլխին և սրանով լաւանում է։

Դաշտը. (գայլի բերան) կամ Խաչ. պատահում է բոլոր ընտանի կենդանիներին գայլի վիրաւորելուց, որից առաջին վիրաւորումը լաւանում է, իսկ սրանից հետ քաշողները վարակւում են այս ցույցով, որից ազատուր համար վերցնում են գայլի ամբողջ պինդը, քաշալաւը իւր վերին և ներքին ծնոտներով, ու պահում և այս ցույց պատահած ժամանակ՝ սրանով տաւարին ջուր են փչում և այդպիսով յաջողութեամբ լաւանում է։

Դաշտը. պատահում է տաւարին ցըրտից, որից կենդանու արիւնը ստուգում և առաջանում է սաթլամ (բորբոքում)։ Եթէ կենդանին նոր է մրսել՝ բանջար կամ դարձան են խաշում ու մէջքի վերայ տալիս և արիւն են առնում ու սրանով լաւանում է։ Եթէ ուշանում է՝ կենդանին սատակում է։

արդէն ձանձրացրել է քեզ... Հա... Բայց չեմ կարծում, դու այնպիսի դատարկ արարածներից չես, որ կեանքն երբ և ինչ ձանձրալի թուայ քեզ... Բեանքից էլ լաւ բան աշխարհիս երեսին... Բայց դեռ մի արի ծանօթացնեմ քեզ կնոջս և որդուս հետ... Չէ որ ես արդէն ամուսին և հայր եմ և այնքան երջանիկ, որ դու իսկի մտքովդ էլ չես լարող անց կացրած լինել։

Սեփ, բռնե՛րով Զաղունեանի թևից, Զաղարը տարաւ նրան կնոջ և որդու մօտ, որոնք մինչև այդ ժամանակ հետաքրքրութեամբ նայում էին իրենց բուրբուկին անձանօթ պարոնին։

II.

—Սառա, ներկայացնում եմ քեզ իմ վաղմիկ ամենալաւ և ամենապիւր ընկերիս ու բարկաճախ՝ Արսէն Զաղունեան։

Արսէն Զաղունեանը լուս գլուխ տուեց։

Սառան նայակէս լուս ողջուեց։

—Այս էլ որդիս՝ Արամիկը՝ ներկայացրեց Զաղարը՝ հոր երջանիկ ժայռը ղէկերին։

Զաղունեանը ժպտալով սեղսեց Արամիկի ձեռքը։

—Դեղեցիկ որդի ունի ունեք, Բանի տարեկան է։

—Թող ինքը սրտասխանէ։

—Ես հինգ տարեկան եմ, պարոն, համարձակ ստաց Արամիկը, իւր պաշտօն աշխիւրդով նայելով ուղղակի Զաղունեանի ղէկերին։

—Մի՛թէ... Բայց, ի հարկէ, դեռ կարգաւ չես իմանում։

Սեփ. սա կարմիր գոյն ունի և պատահում է աշանը ոչխարին ու տաւարին. ծաղիկ ընկած կենդանին ոչինչ չէ արածում. ծաղիկը, եթէ մօրթու կամ կաշուի վրայ է լինում՝ այդպիսի ծաղիկոտ կենդանիները լաւանում են. իսկ եթէ ներքեւ թոքերում և վիզարումն է լինում, կենդանուն սպանում է. ծաղիկոտ կենդանիներին աշան աթաղով ծուխ են տալիս, բայց շատ քիչերն են լաւանում։

Ապա. պատահում է տաւարին. թէ ինչիցն է պատահում՝ այդ մասին դուրսեցրելու ոչինչ չեն ասում, այլ ընդունում են Աստուծոյ պատիւը։ Ազար ընկած տաւարը լուանում է, աչքերի ջուրը գնում և աչքերը ճարտարում են. այս ցույց ջրազարիցն է բռնում և լեղին էլ ուռչում է ու սատակում. եթէ այս ցույց հիւսանդանները որոճում են, ստում են, որ կը լաւանան, իսկ հորթոնները կ'ստակեն։

Գաշտը. պատահում է ոչխարին և կովին ցըրտից ու քսուցից. ջերմող մարդու նման փաշարում և սխում է տեղ-տեղ արածել. սրանից ստակող էլ է լինում, սակայն սրա դէմ ոչինչ չեն գործ դրում. այս ցույց աւելի շատ ոչխարներին են կոտորւում, իսկ կովերին ոչինչ չենա չէ տալիս ու ստում է մէկ օրից մինչև մէկ ամիս, նայելով ցույց թէ՛ թաթիւնը և թէ՛ թաթիւնը։

Ձեւ. ի՞նչ քեզ. պատահում է ոչխարին, երբ տաք տեղից տաք տեղ են տանում, որից մարդու նման սկսում է դադալանք. սրանից էլ շատ ոչխարներ են կոտորւում։

Բաշ. պատահում է հիւսանդ գոչից և նորիազից ծնուած գառներին ու ուռիւրին, որից գառներն և ուռիւրը մինչև երկու շաբաթ կոնդ են լինում. սրանից շատերը սատակում են, իսկ ոմանց կնիւրը կտրելով՝ պատահում է, որ լաւանում են։

Ընդհանրա՛ն ի՞նչ քեզ. պատահում է գառներին, բայց չեն իմանում ինչիցն է պատահում և որովորեցն է բռնում. ամառ ասում են, որ գառան ներքո վատ քամի անցնելուց է պատահում. սրանից գառները ծուրծու են լինում, չլսածի նման են լինում, զլխի վրայ պոչու են գալիս և չգէ չոր են ման գալիս։ Այս ցույց ազատուր համար ականջիցը սպիտակ հինգ կողակնոցի չափ ծակում։

—Վարդան... Ոչ, միայն անունս գրել գիտեմ։

—Հա-ա-...

—Այո. Արամիկ. Մայրիկս և սովորեցրել։

—Այդ լաւ է... Բայց չեմ կարծում, թէ դու խելքը լինու։

—Ոչ, պարոն, ես խելք եմ. ես ոչ մի ժամանակ չարութիւն չեմ արել... Ուրեմն է՛ք հարցրէ՛ք Նայրիկի և մայրիկիս... Գուցէ շատ փոքրիկ ժամանակս ես չարութիւն եմ արել, բայց հիմա չեմ ասում, որովհետեւ համարում եմ, որ չարութիւն անելը վատ է. մայրիկս այդ ինձ հակադրել է։

Ամենքն էլ ծիծաղեցին։

—Ապրիս, ապրիս, ստաց Զաղունեանը... Տեսնում եմ, որ իսկապէս խելք ես, որովհետեւ լոկ եմ մայրիկից բացատրութիւնը։ Այդպէս պէտք է լինել միշտ։

—Հը, ինչպէս է, — ինչպե՛ս գո՛ւ, եղա՛նալով կանչեց Զաղարը, անթարթ նայելով Զաղունեանին։

—Երեւան բաւական սրամիտ է, պատասխանեց վերջինս։

—Եւ ո՞վ գիտէ՞ դու դեռ սովորա՞ցած չես։

—Սա, — յապաղելով և մտախոհութեամբ պատասխանեց Զաղունեանը։

—Ոչ։

Սառան ակամայ հետաքրքրութեամբ նայեց նրա աչքերին։

—Ի դուրս, ի դուրս, Արսէն, — ստաց Զաղարը փորձում և մարդու յանձնապատասխանութեամբ։ — Եթէ՛ միայն գիտե՛նաւ, թէ՛ որքան քաղցր է կին և որդի ունե-

նի և մի չոփ այդ ծակած տեղովը շուտաւ 40 անգամ անցկացնում. և արանով լաւանում է։ Թեթե՛ս ցու. ունեցողը լաւանում է, իսկ թէ՛ ցու. ունեցողը չէ լաւանում։

Նոթա՛նք. պատահում է ձմեռը ձիուն, երբ սառը տեղից տաք տեղ են տանում. եղունգի նման մի տեսակ կոշտ բան է դուրս գալիս քթից և աչքերը և այս վերջինից շատ քիչերն են ազատում. Սրանից աւելի շատ գուրս է գալիս դրս լաղի (մատակ ձի) աչքերը, իսկ քրուսակներ՝ քթից. այս ցույց ապահովում համար՝ դուրս գալուց պէս կտրում են և կտրած տեղը ալ անում. եթէ չլուսով այս միջոցը դործ են դնում, ձին լաւանում է, եթէ ոչ, աշխում են՝ ձիուն սպանում է։

Աւաշտը. (Կեդր) պատահում է քրուսակի ծնուածից սկսւ, որ ստանձնելի հետ լինում է և մի փոքր ստում, որի պատճառով չէ կարողանում ուտել. եթէ՛ այդ աւաշտը ստում հանում են, քրուսակը լաւանում է, ապա թէ՛ ոչ աւաշտ ուտելու լրարում է ու ստակում։

Դաշտը. (Կեդր) պատահում է տաւարին երկար ժամանակ առանց ալ մնալուց, այնպիսի երբ կովը կամ եղր երկար ժամանակ խոտ են արածում առանց ալ ուտելու, իսկ հորթերը՝ առանց ալ կաթն ուտելուց, որից լեղուի վրայ սե գոյնով, փչի նման բաներ են դուրս գալիս, որից լեղուն կոշտանում է։ Սրանից ազատուր համար՝ անասունի լեղուն մի կերպ հանում են, դանակով կոշտ քերում ու վերելից ալ քսում, իսկ լեղուի տակից արիւն թորում. ու այս միջոցով լաւանում է։

Դաշտը. այս ցույց պատահում է շանն ու գայլին, որը բռնում է ոչիցը (ետեի ոտներից) և զլխիցը, որից կենդանին շաղում ու ստված ծարաւ է մնում. կանչած ժամանակը հակառակ է գնում, թէ՛ քն է մանգալիս ու կարճ ժամանակից յետոյ ստակում է. սրա դէմ ոչինչ չեն գործ դնում։

Դաշտը. ի՞նչ քեզ. գիւղացիների կարծիքով պատահում է շանը և գայլին շատ ծարաւ մնալուց կամ մաշու արիւն լիւրիւց։ Սրա կատարած չունը կծում է մի ուրիշ շան, կծած օրիցն համարած մինչև երբորդ օրն աչքերուց տալով նայում։

նայում...

—Բայց ոչ ամենքի համար, — նոյն մի տախտիկեամբ պատասխանեց Զաղունեանը։

Նա ուրիշ կողմէն էր նայում։

—Ինչե՛ս ասում, — կանչեց Զաղարը, — ամենքի համար, ամենքի... հաւատացնում եմ քեզ, ամենքի համար... Բայց, ի հարկէ, եթէ ինքը վատը կը լինես և միշտ վատ կը վարուես կնոջդ հետ, այդ տուրիք բան է...

—Այ, կարող է ինքը... մտադր լաւ լինել և բոլորովին էլ վատ չվարուել կնոջ հետ, մինչև անգամ կարող է սիրել նրան, և միևնոյն ժամանակ թշուառ լինել...

—Է՛, բարեկամ, դու խառն ես այնպէս, ինչպէս վէպերումն են գրում... Հաւատացրի, այդ տուտ է, այդ մեղքն ու բան է... Ես ասում եմ անձնական փորձի վրայ հիմնուած, — աւելացրեց Զաղարը ծիծաղելով և նայեց կնոջը, կարծելով, թէ նա էլ կը ծիծաղէ իւր ասածը հաստատելու համար։

Բայց կինը մինչև անգամ չէր ժպտում, այլ շատ լրջօրէն և մտախոհութեամբ նայում էր Զաղունեանին. նրան թւում էր, թէ ալ մայրն իւր կարծիքն ասում է նոյնպէս անձնական փորձի վրայ հիմնուած։

Զաղունեանը դեռ նայեց Զաղարին, յետոյ Սառային. վերջինի մտախոհ հայեացքը հանդիպեց նրա հաստատ հայեացքին։

—Աւելի լաւ է թողնենք այս խօսակցութիւնը, — ստաց նա շատ լուրջ, մինչև անգամ խիստ ձայնով և շտապով աւե-

րաւանում է. այս ժամանակամիջոցը անցնելուց յետոյ այլ ևս ոչ մի միջոցով չունի չէ լաւանում և մինչև 40-րդ օրը, ոչինչ կատարութեան նշան չէ ցոյց տալիս. սրանից յետոյ ու՛մ կծում է, նոյն վիճակին է ենթարկւում. Սրա դէմ գործ են դնում Վարդապետի պատին յաջորդաւ արաքունց ըրծը, որը չալ է լինում ու մեղրահանել չափ. սա լինում է բարեխառն կլիմայ ունեցող տեղերում (ախպոյ). դուրս է գալիս մասրի պողից (ոչ թէ մասուր պողից), այլ թուրքուկ կոշտածից. եթէ այս թուրքուկը կտրում են, մէջը տալիսակ որդն է լինում, որը հացի մէջն են դնում ու կատարած շանը տալիս և սրանով լաւանում է. ամառ էլ տաւում են, թէ կատարած գայլի կծածը ամենին չէ լաւանում։

Դաշտը. նիւար (լգար) կենդանիները ոչիլ են ընկնում, որին շատերը դո՛ւն են գնում. ոչիլ ընկած կենդանիներին ծխախոտի ջրով, չմաթով, կամ ձէթ քսելով լաւացնում են։

Նոթա՛նք. պատահում է աշանը և գարնանը չափրում արածող կենդանիներին (այծին, կովին, գոմէշին), որից քիթը և սրունքները չափերի պէրուց սաչում են ու չեն կարողանում արածել. ուսած տեղերը ծխախոտով են, որ և յաջողութեամբ լաւանում է։

Նոթա՛նք. (Թոյն). սա վարպետաբանի նման խոտ է, բայց թունաւոր. այս խոտն ուտող կենդանու փորը ուռչում է մածուկն են տարում բերանն ամառ կամ մեղրն ուտելուց և արիւն առնում. այսպէսով լաւանում է, բայց շատերն էլ զո՛ւ են գնում անգլխակցարուր։

Նոթա՛նք. պատահում է անձրեկից, չաղաւ ծեփով ուտելուց, որից կենդանիների փորը ուռչում է և քիչ է մնում, որ տրաքեն. ժամանակն անցնելուց կամ ուշանալուց շատերը մէջիցը տրաքում են. չղափուկ ընկած կենդանուն վազեցնում են մինչև որ քրտնի, արիւն են առնում ու մածուկն ամում բողաղը, որով և լաւանում է։

Յ. Գաղաթար.

Բ Ա Ղ Ա Ք Ա Վ Ա Ն

ՊՐՈՏԻՆԻԱԿԱՆ. — Լիւսարոնից «Kreuzzeitung» լրագրին հեռագրում են, որ

լացրեց. — խնդրեմ ներեցէ՛ք ինձ, ես շատ պիտի եմ...

—Ինչ, դու գնում ես, — գուայ Զաղարը։

—Այո. մէկի հետ մի շատ կարեոր գործ ունիմ, որ ոչ մի կերպ չեմ կարող յետաձգել։

—Ես կարեոր գործ մոր՝ չգիտեմ...

Թէկու՛ք հազար մարդու կեանք լինիս փրկելու, ես քեզ այնու անմասնիւ չեմ թողնիլ հիւսա։ Բայց է գնա՛նք միմտուն։

—Հաւատացրի, Զաղար...

—Ձեմ հաւատում... Ամբողջ տասն տարուց յետոյ հազիւ գտել ենք միմանց և դու գնե՛ք այս մի օրը չես ուզում մեզ հետ անցկացնել. Դեմքը, գնա՛նք, թէ Աստուած կը սիրես։

—Զաղար, դու խօս անաչա՛ւ ես ինձ, էլ ինչ հարկաւոր է շատ խօսել։

Զաղարը յուսահատութեամբ նայեց կնոջը։

—Սառա, դո՛ւք դու խնդրի, գուցէ քեզ լսի։

—Զարմանալի է, — պատասխանեց կինը. — ինչո՞ւ դու այդպէս պնդում ես։ Պարոնի առաջ մեր տունը դռները միշտ բաց են. երբ կամենում է, թող չնորհ բերէ, թէկ, ի հարկէ, — աւելացրեց նա շնորհալի քաղցրութեամբ դառնալով դէպի Զաղունեանը. — ես շատ ուրախ կը լինեի, եթէ դուք այսօր ձայն մեզ մօտ հիւր լինէ՛ք։

—Որքան էլ այդ ինձ հաւաք ցանկաւի և քաղցր լինի, տիկին, — անկարող եմ, — պատասխանեց Զաղունեանը լրջօրէն կանախով. Բայց ես խոստանում եմ երկուսն անպատճառ դալ ձեզ մօտ։

այնպեղ կարելի են համարում երկրի միապետական բոլոր տարրերը միացնելու, նպատակ ունենալով դիմադրել արքայական տոհմին սպառնացող վտանգներին։ Միւս կողմից, սակայն Բերլինի «Börsen Courier» լրագրին գրում են, որ թէ՛ Կերլին օրերուս Պարտագաւրայում երկրի գրութիւնը նշանաւոր փոփոխութիւնների չէ ենթարկուել, բայց աշաղիք դիտողին աչքի է ընկնում, որ միապետական գրութիւնն աւելի դրժուարանում է, քան թէ թեթեւանում։ Գործի տրամադրութիւնն աւելի ու աւելի գրգռւում է, և քաղաքական դժուարութիւններին աւելանում է նաեւ ֆինանսականը, այնպէս որ արքայական տոհմի ապագայի վրայ եղած պետականական հայեացքն, այդ իրողութիւններին նայելով, սխալ չէ համարում։ Անկախած է, յամենայն դէպս, որ դժուարութիւնը տարածւում է պարտագաւրական ժողովրդի ընդարձակ խմբերի մէջ և հասարակականութիւնները, սրանք թուով այնքան էլ ուժեղ չեն, այդ բոլորից օգուտ են քաղում միապետական դէմ յանդիմանող տառապնդու, մինչդեռ կառավարութեան ձեռքերը կաշկանդուած են Անգլիայի հետ հաստատած դաշնագրի շնորհիւ. Պարտագաւրական կապող չէ աֆրիկական գաղութայիններին մտնելու մօզած մէջում անգլիացիներին նրանց տեղահանումը գրանցող վճարել, որովհետեւ այժմ նրանց կողմէն է և Անգլիայի հետ բոլոր հոյակն իւր ձեռքը ձգելու, բայց և զիջողութիւնը, որքան էլ դա խոհեմ վարմանը լինի, սակայն ի տալիս միջադրեկ ու պարտագաւրական կառավարութեան, թէ դա տարանջրել է դէպի ազգի պատիւն ու շահերը։ Այդ է իրողութիւնը, որի ստաջ անգլոսակաւութեան մէջ կանգնած է Վարդապետի կոտավարութիւնը։

ՋՈՒՆՏԵՐԻԱ. — «Vossische Zeitung»-ը հաղորդում է, որ Բէրլին կոնֆերանսիայի նիստին, որ տեղի ունեցաւ սեպտեմբերի 15-ին, Տեսալիս երկու թիւամի կուսակցութեան անդամները, մինչև անգամ պահպանողականները, ցանկութեան յայտնեցին փոխադարձ համաձայնութեան գալու և նայն խորհուրդ տալու իրենց համախոհներին։ Պապանդակներին ներկայացուցիւնքը, սակայն, հրաժարում է։

—Է՛, ինչ արած. քո կամքն է, — վերջապէս փափկեց Զաղարը. — Ես այնպէս յամառ չեմ կարող լինել, ինչպէս դու։ Բայց երեկոյան...

—Խօսք եմ տալիս, որ կը գամ Զաղարն ասաց իրենց հասցեն։ Զաղունեանը սեղմեց երեքի ձեռքն էլ և հեռացաւ։

III.

Մարդ ու կին դարձեալ թեմանուկ տրին և Արամիկին առաջ պցելով, առաջ անցան։

—Ինչ օտարուտի մարդ էր այդ դատրը, — ասաց Սառան։

—Ինչպէս... Որովհետեւ այնպէս տաք տաք չինողեմք ինձ, ինչպէս ես նրան, և չուտով էլ փախաւ, — հարցրեց Զաղարը։

—Ձէ, սա հասարակ...

—Այդ ճիշդ է, բայց երբ լաւ կը ճանաչես դրան, կը տեսնես, որ դրա պէս ազնիւ, բարի, խելօք, զլխաւորը... ազնիւ մարդ հազիւ թէ գտնուի։ Ես դրան տեսի լաւ եմ ճանաչում, քան թէ ինձ. Ձէ որ ես ու դա մի ուսումնարանում, մի հասակարանում, մի նոստարանի վրայ երբ տփորեի, այ այնպէս, ինչպէս հիմա ես ու դու կողք կողքի անցնում եք։ Ասում եմ, էլի, ամբողջ աշխարհը ճարգով ման դաս դրա նման ճշմարիտ մարդ չեմ գտնիլ։ Աստուրեալ Աստուծոյ օրհնած մարդ է. եթէ հաւատանք, որ այս խաբիս երեսին սուր մարդ կայ, այն էլ միայն դա ուղեք է լինի...

Սառան ծիծաղեց։

—Ինչե՛ս ես ծիծաղում, — հարցրեց Զաղարը։

բարեկամ մի որ և է դրական խոստում տալ մինչև որ Տեսալին կանոնադրում status quo ante-ը չվերականգնել, ընդ շարքին կանոնադրում խորհրդատու Բոնգանի- զան պնդեց իւր նախկին յայտարարում- ները, որ նա արաւ զաշխարհական խորհրդին, և իւր մտադրութիւնը առա- յելալու էլ այդ յայտարարումներով առաջարկուեալ, որովհետեւ զրանք կա- արեալապէս համարուածներն են երկրի ներկայ գրութեանը Ստեփան, պաշտօնակալներն էլ ընդունեցին, որ կանոնադրում ներկայումս եղած ընտրու- թիւներէն ուստի մնաւ արար է, որի ուղղութիւնը նշանաւոր կերպով կարելի կը լինէր վերջ տալ արդարաւորութեան բողոքներին Կոնֆերանցիան ընդհանրա- պէս խաղաղ ընտրութիւնն ունէր և դրան մասնակցողները վրայ յարեալ տարբերութիւնն ունեցաւ, առեալեցնելով նրանց յայտարարութիւններով համաձայ- նութեան զարգացումը Ստեփանի, նոյն իսկ զաշխարհական օրգաններէն մինչև լոյս երևալին, սպասեալ է, որ արդարա- թիւն յարուցուի Տեսալին խաղաղու- թեան բերելու միջոցներէ խնդրի մա- սին Գոնի, ինչպէս վերջիշաւ լրա- գրին են գրեալ զուգորդական սղագրին խորհրդում մեծամասնութիւնը թերեւս է զաշխարհական խորհրդի առաջարկու- թիւներէն միանալու օգտին և Տեսալին կործանեալ կառավարութիւնը վերա- կանգնելու համար, մինչև զաշխարհ- ական խորհրդի ցանկանալով է, որ այդ կառավարութիւնը վերականգնէ, Այն ինչ Տեսալին քաղաքացիներն իրենց չեղեալ պատրաստութիւններ են ան- նում ընդհանուր ձայնաւորութեան հա- մար:

ԽԱՅՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԲԱՐՈՒ ԳԵՐՇՈՒՆ
(Հրեական աստիճանի վրայ)
— Եստ առաջնորդներ չունենալով մէջ ա- վարտութիւն կար, որ ամեն մի բարբի (չպետական) պարտաւոր էր իմանալ մի որ և ինչ արեւել, որպէս զի չլինի թէ հասարակութեան վրէժն ծանրութիւն

— Ոչինչ, դու չարահայտի:
— Եւր, չես հաստատ... կարծում ես թէ չարահայտեան եմ:
— Ո՛վ է ասում, ասաց կինը, չարա- նակութով ծիծաղել:
— Տեսնում ես, սիրելիս, դու ծիծա- ղում ես, բայց ես քեզ ճշմարիտ բան եմ ասում: Իսկ ինչու չես ուզում հաստա- նում համար, որ այնպիսի երեխան վատ մարդիկ անգամ չառաջնել են, որ լա- մարկանց գոյութիւնն էլ անհասկանալի է թուում Այ, ես քեզ հիմա գրաւ ուսա- նողական կեանքով մի բան կը պատմեմ և դու կը տեսնես, որ, դրան այդքան զովեցով, չեմ չարահայտեան: Բայց դու, խնդրեմ, մի ծիծաղել:
— Չեմ ծիծաղել, չէ, պատմիր:
— Մի անգամ գիւնաղմուտ դառն- կեր աշակերտներից մէկը մի ինչ-որ շատ վատ բան էր արել... թէ ինչ բան, ես քեզ այդ չեմ ասել... Իսկապէս յայտնի չէր, թէ ով էր այդ շատ վատ բան ա- նողը: Բայց ինչպէս էր, ինչպէս չէ, կաս- կածը դրա՞ Ջազուհանի: Վրայ էր ընկել: Ոչ քչ չէր հաստատ, ի հարկէ, թէ Ջա- զուհանին ընդունակ կը լինի մի որ և է վատ բան անելու, ուր մնաց մի այնպի- սի բան, որպիսի անարար աշակերտն էր արել, որ և ամբողջ գիւնաղմուտն ասարտիկի աղմուկ էր ձգել... Բայց և այնպէս Ջազուհանին մանկավարժական փողովը դատի կանչեց: Ջազուհանը փո- ղովին յայտնեց, որ «շատ վատ բան» անողն ինքը չէ, այլ ուրիշը, բայց թէ ով, այդ ինքը չի ասել, չնայելով որ զիտէ: Մանկավարժական փողովն ասի- պէց, որ ասէ, — չասաց: մինչև անգամ

լինի, ամեն մէկը պէտք է կառավարուէր իւր արեւելքով: Այդ ժամանակներում Գեր- չուն անունով մի «բարբի» կար: Նա երկու կին ունէր՝ առաջինը տարիքով իսկ երկրորդն երիտասարդ և գեղեցիկ: Գերչունն հաշտեալ էր իւր ժամանա- կի թէ զիտեալեմը և թէ երեւելի ու- կերտութեամբ: Նա բնակում էր արեւ- լեան երկրի մի մասում: Մի անգամ այդ երկրի թագաւորը ցանկանալով տեղ- մի այնպիսի բաղկաթն ունենալ, ինչ- պէս Սողոմոն իմաստունն ունէր, Գեր- չունին պատուիրում է, որ մի այդպիսի բաղկաթն չինէ: Գերչունը համաձայն- տում է, միմիայն այն պայմանով, որ այդ բանի համար գործարկելը ունի և արեւելքը նրան զանաւարտեց առանց կշռելու տրտի: Թագաւորը համաձայն- տում է, բայց վեղիկը ունի ու արեւ- լքը գաղտնի կերպով կշռում է և այն- պէս է աւելի յարեցնել: Բաղկաթնը պատրաստում է աշակին մեծութեամբ չորս անիւների վրայ: Թագաւորը զո- լինելով, Գերչունին մեծ պատու է ար- ժանացնում: Սակայն վեղիկը նախա- ձից զգրեալ է թագաւորին, որ բող- կաթնը կշռեն, բայց ինչով — չգիտեն, որովհետեւ բաղկաթնը ծանրութեամբ յարապարակ կշռ չէ լինում: Վեղիկը զիտում է Գերչունին, հարցնելով, թէ ինչպէս ուղեք է կշռել բաղկաթնը: Գերչունը Գերչունին մի քանի է յայտնելու, որ Գերչունի երկրասարգ կնոջ հետ և, այն- չափ խոստովանեց անելով, կնոջն ասի- պում է ամուսնուց իմանալ, թէ ինչ կերպ կարելի է կշռել այդ բաղկաթնը: Այնը շուտով վեղիկը իսկ ինքեւ յառաջ, իւր աղաչանքներով և սեղիկով փաղաքանք- ներով ամուսնուն այն տեղն է հասցնում, որ վերջին ճարահատակ յայտնում է նրան, թէ բաղկաթնը կարելի է կշռել այնպէս: Բաղկաթնը պէտք է դնել մի դարակի նաւի մէջ, նաւը պէտք է ջու- ըրը ձգել, որքան որ նաւը կը նստի ջրի մէջ, այնտեղ պէտք է մի գնով առնել դնել, յետոյ բաղկաթնը նստից անու- լով, նաւի մէջ քարեր պէտք է ածել այնքան, մինչև որ նաւը մինչև նշանը կը նստի ջրի մէջ, իսկ այնուհետեւ այդ բոլոր քարերն առանձին-առանձին կը-

փողովն սպասեց, որ նրան կը վերջին- գիւնաղմուտը, — դարձեալ շատաց: Եւ վերջինին Սաղմոյ զին...
— Աղաւթը, — ընդհանրեց նրան կինը: — Էլ ինչու էր նա փողովին յայտնում, թէ գիտէ ով է «շատ վատ բան» անողն, երբ չէր ուզում նրա անունը յայտնել ուղղակի կասէր չգիտեմ:
— Այ, սիրելիս, դու սխալում ես: Նա ասի նպատակ է ունեցել, որ այդպէս է ասել: Նա ուղեցել է, որ յայտնուի ա- շակերտն իմանայ այդ և ինչ իւր բե- լանով խոստովանուի:
— Տեսնո՞յ, խոստովանուեց:
— Ասեմ, է, Այդպէս, ուրեմն, Ջազ- նանին վերջին գիւնաղմուտը... Բայց գոց է այս էլ կարծես, որ առաջինը մեծ յիմարտութիւն է վատ ընկերի հա- մար կանանորակութիւնը թող տայ, որ իրեն արձակելն օգտւում արեւելքն և երկրորդը անբարոյականացնել է նշանակում յան- ցարար ընկերի անունը ծածկել, որպէս զի նա իրեն արձակել պատիժը չառա- նայ: Այդպէս էլ ես կարծում եմ, չէ: Հա- մաձայն եմ քեզ հետ, և ասի ժամանակ շատին էլ այդպէս էին արեւելքն, նոյն իսկ մանկավարժական փողովը, որ հենց այդ բանի համար էլ վերջին նրան զի- նաղմուտը, բայց արի տես, որ նա մար- դու հողին աւելի լաւ է հասկացել: Ի՞նչ պէս, կը հարցնես դու: Այ, ինչպէս — Երբ դրան արձակեցին գիւնաղմուտը, դա, ի հարկէ, այլ ևս գիւնաղմուտ չէր գալիս: Ամենքը խնդում էին դրան, բայց և հիմա էլ կինը դրա մեծահոգութեան վրայ: Ի՞նչ զգաստ, ագիւս և խեղճ բը- նաւորութեամբ նա մի այնպիսի հասա-

նելով և բոլորի կշռն էլ զուգորդելով, կարելի է իմանալ, թէ բաղկաթնը որ- քան է կշռում: Այնն այդ զաղտնիկ խ- կոյն յայտնում է վեղիկին, որ իսկայն այդ կերպ քաշելով բաղկաթնը, տես- նում է, որ բաղկաթնաշափ ունի և ար- ծաթ է պահաւ: Թագաւորը շնայելով իւր արած խոստովանեցին, վեղիկի խոր- հրդով իսկայն Գերչունին յայտարարում է քաղաքից դուրս մի բարձր աշտարա- կում, որ չինուած է լինում մեծահոգի պատանգարտեալների համար: Բանտա- կաններն այնտեղ քաղցած և ծարաւ մնալով մնում էին:
Գերչունի առաջին կինն ամենայն օր զայիւ է այդ աշտարակի տակ և լաց է լինում: Գերչունը, տեսնելով կնոջ հաւատարմութիւնը, ասում է.
— Եթէ ուզում ես ինձ ազատել, գնա այս ինչ գետի եզրը քաշեալ կարկուղի վը- խով որդեղի կանոն նրանք իւր շատ են սիրում, վերջում մի թեթիւ ծից, նրա մի ծայրին իւր քարի մէջ անողից կա- տիր այն որդեղից մէկը, այնպէս որ նա չկարողանայ իւրին հասնել, իսկ միւս- ծայրից մի բարակ, այս աշտարակի բարձրութեամբ թեկ կապիր: Այդ ծիցը կը գնա աշտարակի պատի վրայ, որդը կաշխատել իւրին հասնել, լաց չի կա- ռողանալ և կանաց կանաց, իւրին հաս- նելու համար, կը բարձրանայ աշտարա- կի գլուխը: Իսկ այդ միջոցին թեկի ծայ- րին դու հեռուցեմ հասն թեկ կը կա- պես, իսկ բոլորովին վերջը մի հաստ թեկ և որդի միջոցով այդ թեկի ծայրն ինձ կը հասնի, ես այնուհետեւ այդ թե- կով կարող եմ աշտեղից իջնել:
Այն իսկայն կատարում է ամուսնու պատուէրը: Գերչունը համարում է իւր նպատակին: Նա նախ և առաջ կանոնում է իւր անհատարար երկրորդ կնոջից վրէժն առնել ու յետոյ փախչել: Նա ուղարկում է իւր առաջին կնոջը, պա- տուիրելով նրան, որ գնա ասի երկրորդ կնոջը, թէ ինչն արդէն մահուան վեր- ջին ժամանն է, թող դա գտնես հե- ռուից վերջին հրաժեշտը ասանայ: Ե- ռիտատարը կնոջ գալով աշտարակի մօտ սկսում է բարձրաձայն լաց լինել և կեղծ ցաւակցութիւններ ցոյց տալ: Այն ժամանակ Գերչունին յաղորդում է նը- լան համոզել, որ թողի սանդուխտով

բարձրանայ իւր մօտ: Այնը բարձրա- նում է իւր մօտ, ամուսինը նրան իսկայն կատարում է թողութիւն, այնտեղ, իսկ ինչն իջնելով այնտեղից, թողը պինդ քաշում է կտրում և անմիջապէս ուրիշ երկրի է փախչում:
Անցնում է Գերչունի բանտարկութեան ժամանակամիջոցը: Թագաւորը մարդ է ուղարկում Գերչունի դիակը հանելու: Բայց որքան են զարմանում, որ նրա տեղ կնոջ դիակն են տեսնում այնտեղ: Թագաւորը զարմանալով հանդերձ կա- տարում է և հրաման է արձակում, որ Գերչունին գտնեն և բերեն: Սակայն Գերչունին ինչն է զալիս թագաւորի մօտ: Նա մի սու մի պատում է, թէ աղա- տուելու համար ինչ հարմար է գործ դրել: Թագաւորը հիմար է նրա խե- քից և մեծ պատիւներ է արժանաց- նում նրան:
Այդ ժամանակ բարբի Գերչունը մի փողով է կազմում, որ օրէնք են աս- մանում, թէ էլ այնուհետեւ, ոչ մի հրեայ երկու կին չունենայ, այդ ժամանակուա- նից հրեաներին արգելում է երկու կին ասնել:
Տ. Ա.
Վերջ:
ՎԵՐՋԻՆ ԳԼՈՒԽ
(Իմ սղագրելու պատրաստ զրուածքից)
— Եւ քաղաքի յետ ընկած փողոցներից մէկը ծայրին դառնում էր մի բոլորովին առանձնացած անակ, առանց պարսպի, առանց ծածկի (թախթափուշ) և բաց բարձրանալով մի խորհրդափայտ տեղում: Տը- նակը միայն չափարից չինած երկու սենեակ էր՝ ներսն ու դուրսը սե. խտմ- ցելով ծեփած, մի մի թերթ թղթի մեծութեամբ փողոցի լուսամուտներով, որոնց լոյսը մտնում էր խորեւ տան- ձով կարգած և ձիթով ներկած թղթի միջից: Սենեակներից մէկում կենում էր ինքը տանտէրը, մի փոքր փշոտ աւար, իւր պառաւ կնոջ հետ, իսկ միւսում մի ընտանիք՝ բաղկացած մի փոքր և չորս փոքրիկ երեխաներից: Այդ տան ա- տուածասեր պատուը ցերեկը նայում էր իւր սնկեղի երեխաներին, իսկ նրանց

մայրը գիտէր և օգործութիւն հաւաքե- լու:
Բուն բարեկեցիկ երեխայն, որ հայերիս աղիգ օրերից մէկն է և մեծ պատ են բռնում, ամեն տուն ուրախա- նում և գուարճանքում էր, վայելելով իւր ունեցած ուտեաց բոլոր բարկները: Բայց այդ տնակում կարծես բարեկե- ղանի երեկոյ չկար, նույնն օրերիներին իւր զլին հաւաքած նստած էր իւր ձեռքով գալից շինած մաղալի (կրակա- րանի) կողքին և չորացած ու կոշտ հացի պատտները կրակին տաք տալով, ա- մեն մի պատուը հաւասար բաժանում էր իւր փոքրիկներին: Իսկ մի կողքին վերանկի մէջ փաթեթում անդում էր Կարծի:
— Կարծի, մի թղթ էլ քեզ տա՛ւ ուտես այս հացից: — հարցնում է մայրը:
— Ե՛ս, չեմ ուզում, մայրիկ, թող պառ- կեմ, կողքս ծակում է:
— Անի՛ծա՛ծ լինի այդ կողքս: Բայց, որ քեզ դիպաւ, այս ինչ կրակ էր — ասաց նույնն և Կարծին թեք գցեց իւր ծըն- կան վրայ:
— Կայ, կողքիս ծակոցը սաստկանում է, մայրիկ, մի՛ն ճար:
— Մի վախիր, հոգիս, մի քիչ քնիր, ծակոցը կը կտրի, — ասաց նրան մայրը և Կարծի զուգուր ծնկներից քաշելով բարձի վրայ դրաւ ու վերմակով ծած- կեց:
Իսկո՞ղ տգնս մի քիչ վայ-վայ արեց ու քնեց...
Գարեգինը նայեց իւր մօրը և տես- նելով նրան լաց լինելու, հարցրեց.
— Մայրիկ զան, ինչու ես լալիս:
— Ոչինչ, սիրելիս, դու խոսեցաւ ես...
Գարեգինը լռեց, նա հաւատաց մօր խօսքին: Մայրն էլ չէր լալիս, որդու սիրտը չէր ուզում կտրել...
— Մայրիկ, այսօր ուտաւոր ես որ գնացել էի Արշակունի տուն, Արշակի հայրը բաղաւթի միս, կարճանք, կա- ռաղ և ուրիշ շատ բաներ բերեց... Մայրիկ, այսօր պատ են բռնում, հա- լեղու էր Արշակի հայրն այնքան բան տուել: — հարցնում էր Գարեգինը:
— Այո, պատ են բռնում, սիրելիս, բարեկեցիկան է, մեծ պատն են բռնում, բայց մեզ համար բարեկեցիկան չկա... մեզ համար ամեն օր պատ է. բարեկե- լան:
մի աւելացնիր:
— Ո՛վ է աւելացնում, է՛ս — կանչեց Զաքարը բարեկցած:
Սասնա դարձեալ ծիծաղեց:
— Լաւ, լաւ, մի բարկանաւ, — ասաց նա: — Այ, դու ինձ այս պատմիր, թէ ով է ինչ պաշտօնի տէր, քո այս բա- րեկեցիկ: Անպատեւա մի որ և է ուտում: — հարցնում տեսուչ կը լինի:
— Բոլորովին չէ:
— Կամ բանկի տեսուչ:
— Երեւոյ:
— Ես ինչ գիտեմ:
— Ի՞նչպէս թէ չգիտես:
— Որովհետեւ չգիտեմ:
— Այ քեզ «ամենասիրելի և ամենաբար- տակից» բարեկամ:
— Ամենասիրելի և ամենաբարտակից բարեկամն ինչ անի, քանի որ ամբողջ տան տարի ես դրանից ոչինչ տեղե- կութիւն չունէի: Մոռեցի մահից յետոյ չբացաւ և միայն է ու այն ինչ ինչ դրա հոտն է՛ս չեմ իմացել... միայն հիմա առաջին անգամ անպատելի կերպով պատահեցաւ դրան այստեղ... այն էլ այն- պէս շատ փախաւ, որ ես ոչինչ չկա- ռողացայ հարցնել: Այս միայն իմացայ, որ ճանապարհորդում է:
Կարծ ժամանակ երկուսն էլ լռե- ցին:
— Ինչ որ է, բայց քո այդ բարեկամն ինքնուրոյն մարդ է երևում, — վերադառնա ասաց Սասնա:
Նա - Դ ու
(Կը շարունակուի)

Библиографическая редакция газеты Киевская, Пол. пр. д. Чигахова.